

**ÖZEL YAYIN
DÖNEMİNDE
YEREL YÖNETİMLER
VE RADYO
YAYINCILIĞI**

Dr. Abdülkadir CANDEMİR*

İngiliz Fizikçi J.C.Maxwell, doğada var olan elektromanyetik dalgaların farkına vardığında, yıl 1864'dü. Hemen 23 yıl sonra Alman Fizikçi H.Hertz, adı geçen dalgaları laboratuvarda üretmeyi başardı.

O yıllarda bu çalışmaların ne anlama geldiğini tam olarak öngörmek herhalde mümkün değildi. Ama bugünkü medya çağının temelleri işte bu iki bilim adamınca atılmıştır.

Elektromanyetik dalgaların üretilebilmesi ve istenen şekilde sinyal taşıyacak biçimde denetlenebilmesiyle elektronik kitle iletişiminin öncüsü olan radyo doğdu.

Özellikle iktidar sahiplerinin radyonun kitleleri etkileme ve propaganda gücünü keşfetmeleri çok zaman almadı. Dünya savaşları yıllarında radyonun bu amaçla yaygın biçimde kullanıldığı görülür. İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda altın çağını yaşayan ve altmışlı yıllara kadar süren bu dönemde kendi alanında rakipsiz olan radyo, program niteliğini ve çeşitliliğini arttırarak hep gündemde kaldı. Ancak 1960'lı yıllarla birlikte tüm dünyada yaygınlık gösteren bir başka elektronik iletişim aracı olan televizyon, yalnızca radyoyu değil; sinema, tiyatro gibi tüm görsel sanatları da etkilemeye başladı. Radyonun üzerine koyduğu görsel boyutu, hemen her ortamda zahmetsizce izlenebilmesiyle bir anda bir numaraya yerleşen televizyon, artık geniş kitlelerin ucuz eğlencesiydi.

* Anadolu Ü. Açıköğretim Fakültesi

Televizyonun geniş kitlelerce izlenmesi, onu ister istemez bir popüler kültür aracına dönüştürmüştü. Böylece sinema ve tiyatro gibi sanatlar açısından duyulan kaygılar, yerini daha dar ama düzeyli bir dinleyici/izleyici kitlesine bıraktı.

Radyo ise, her türlü fiziksel zorluğu aşarak; işyerlerine, mutfaklara, taşıtlara, akla gelebilecek her tür mekana girerek bireyselleşti ve yaşamın fonunda vazgeçilmez yerini aldı.

Türkiyede Özel Radyo Yayıncılığı Dönemi

Radyonun günümüzde yeniden gündeme gelmesinin nedeni, Türkiyede 1990 yılından bu yana görülen ve 1994 yılında yasa yolu açılan özel Radyo-TV Yayıncılığı Dönemidir.

Dünyada ilk sürekli ve düzenli radyo yayınlarının başladığı 1921 yılından hemen 6 yıl sonra Türkiyede, Ankara ve İstanbulda beşer kilovatlık vericilerle yayıma başlayan Türkiye Radyoları, pek de özel sayılamıyacak Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi dönemi (1926-1936) dışında 1990 yılına kadar devlet eliyle yürütülen bir yayın dönemi yaşamıştır.

Tüm dünyada, özellikle Fransa, İtalya, Almanya gibi Avrupa ülkelerinde yetmişli yıllarda yoğunlaşan özel radyo-TV uygulamalarının Türkiyeye yansması kaçınılmaz bir olguydu.

Ne yazık ki bu beklenen gelişme Türk hükümetleri tarafından zamanında öngörülemedince bazı olumsuz durumlar oluştu. Meclis ve hükümet, özel radyo ve televizyonlara yayın yolunu açabilecek yasayı ancak 1994 yılında çıkartabildiği için Türkiyede yaklaşık 5 yıllık bir korsan yayın dönemi yaşanmış oldu.

Yaşanan bu korsan dönemde özel radyo ve televizyonlar; telif haklarını ödemeyerek, reklam uygulamalarında vergi kaçırarak, kişilerin özel yaşamlarına izinsiz girerek, Türk dilini yanlış kullanarak, sorumsuz yayıncılık örnekleri verdiler. Hatta bu dönemde Magic Box adlı bir özel televizyon kuruluşu hakkında Ankara Cumhuriyet Baş savcılığında açılan bir dava sonucunda (1), Magic Box'ın Türk hukukuna bağlı olmadığı, ayrıca sanıkların Türk hukuk normlarının son teknolojik gelişmeleri tek tek düzenleyememiş olmasından yararlandıklarının resmen açıklanmasıyla durumun vahameti iyice belirginleşti.

Değişen koşullara ve kamuoyu baskısına daha fazla direnemeyen TBMM, 20 Nisan 1994 günündaha önceden bir kısmı kabul edilmiş Radyo-TV Yasasını hiç görüşmeden olduğu gibi kabul etti (2).

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun (3984 S.K.)

Yasanın genel görünümünden, bazı özelliklerini belirlemek mümkündür:

1. Düzenlemesi gereken ortamın oluşmasından sonra, bir zorunluluk şeklinde doğmuştur.
2. Radyo-TV gibi etki gücü yüksek araçların denetlenmesinin gerekliliği ve bunun güçlüğü karşısında yasakçı yanı ağır basmıştır.
3. Hızlı hazırlanıp üzerinde tartışılmadığı için eksiklikler taşımaktadır (3).

Yasanın bazı değişiklik ve eklemelerle birlikte büyük ölçüde kendinden önceki 2954 sayılı yasaya benzediği görülmektedir.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, şu anda radyo-TV ortamını düzenleyen en önemli yasadır. Bu nedenle, radyo-TV dünyasında yaklaşık 70 yıllık devlet dönemini sona erdirip, özel radyo-TV yayınlarına olanak sağlayan yasanın eleştirilen yanlarının sergilenmesi gerekmektedir.

Yasaya yönelik ilk yoğun eleştiri, yasada adı geçen üst Kurulun oluşum şekline ilişkindir (4).

Üst Kurulun seçimini belirleyen 6. Madde, kurul üyelerinin; beşi iktidar partisi, dördü muhalefet partilerinin göstereceği adaylar arasından TBMM'ce seçilecek dokuz üyeden oluşacağını belirtiyor.

Ağustos 1993de John Keanin Medya ve Demokrasi çevirisine yazdığı önsözde Haluk Şahin şöyle diyor:

1950'lerden bu yana süregiden radyo-televizyon tartışmasından çıkarılabilecek bir tek ders varsa o da şudur: Yayıncılığın denetimi siyasetçilere bırakılamaz! çünkü bu yetkiyi her fırsatta kendi partizanca çıkarları için kullanacaklardır (5).

Üst Kurulun oluşumunun dikkat çekmesi, yetkilerinin ve yaptırım gücünün yüksek oluşundan kaynaklanmaktadır. örneğin üst Kurul, frekans ve kanal planlamalarını yaptırır, yayın izni ve lisans verir, lisans ücretlerini belirler, yayınları izleyerek denetler, cezaları uygular, kamuoyunda yayınlarla ilgili tepkileri izler ve gerekli yönlendirmelerde bulunur.

Üst Kurulun gelirleri konusu da ilginçbir durum göstermektedir. Bu gelirler TRT ve tüm özel radyo-televizyon kuruluşlarınca elde edilen brüt reklam gelirlerinden kesilecek yüzde 5 pay ve ayrıca Meclis bütçesinden ödenekle karşılanacaktır (6).

Yasanın en önemli maddelerinden biri, siyasi partilere, derneklere, sendikalara, meslek kuruluşlarına, kooperatiflere, vakıflara, yerel yönetimlere ve bu kurumların ortak oldukları tüm kuruluşlara yayın yolunu kapatan 29. Maddedir (7).

Burada adı geçen kuruluşların tümü ortak özellikler taşımaktadır. Birincisi, bu kuruluşlar çeşitli istemler sonucu doğmuş ve seçimle işbaşına gelmiş kadrolardan oluşmaktadır. İkincisi, üyeleriyle birlikte toplumda kamuoyu oluşturacak denli kitlelere sahiptirler. Bu listeye, azınlık ve etnik toplulukları, öznesi kadın veya çevre olan kuruluşları da eklemek gerekir.

Kısaca sivil toplum örgütleri de denebilecek bu toplulukların varlığı, demokratik düzenin işlerliğine en sağlam kanıttır. Ancak bu örgütlenmeleri yasaklarla çevreleyerek işlevlerini kısıtlamak, demokratik düzen adına geri adımdır. Böylece, bu adımlardan birini 3984 sayılı yasa atmaktadır.

Doksanlı yılların başında gördüğümüz Belediye Radyoları uygulamaları, yasayla birlikte sona ermiştir:

Belediyeler arasında ise radyo yayıncılığına Bodrum Belediyesi öncülük etti. Bodrum Radyosunu, Ankara Büyükşehir Belediyesinin kurduğu Radyo ANKI izledi. Yerel yönetimlerin çalışmalarını halka daha iyi tanıtmayı amaçlayan bu tür radyoların dikkat çekici örneklerinden biri de Marmaris Belediye Radyosuydu (8).

Yerel Yönetimler ve Radyo Yayıncılığı

Devletin otoriter yapısını azalttığı, seçimle işbaşına geldiği ve yerinden yönetim ilkesine göre işleyen bir yapı gösterdiği için, demokratik düzenin vazgeçilmez unsurlarından sayılan belediyeler ve yerel yönetimler, radyo yayıncılığı için uygun oluşumlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu yerel yönetimler olduğunda, yerel yayıncılıktan söz etmek yararlı olacaktır.

Yerel yayın dendiğinde, coğrafik olarak yerel, o çevre veya bölgenin özelliklerini, sorunlarını ve yaşam biçimlerini iyi bilen

programcılarının programlarının yayımlandığı radyo ve televizyon kuruluşları anlaşılmalıdır.

Yerel yayının olası yararlarını sıralayabiliriz:

1. Yayın kuruluşu, bölgeyi ulusal yayın kuruluşlarından daha iyi tanımaktadır.
2. Yöre halkı yöresel bir radyo veya televizyonu daha fazla benimseyecek, katılımıyla demokratik yapılanmanın gereklerinden birini yerine getirecektir.
3. Yerel radyo programcıları, en zayıf olanaklarla bile aynıyörede program yapabilecektir. Ulusal ölçekteki yapım giderleri düşünüldüğünde, programın oluşturulacağı doğal mekanlardan stüdyoya kadar yapılacak harcamalar, o yörede yaşayan radyocular için çok daha az bir miktar tutacaktır.
4. Yöre yöneticilerinin, sanatçıların ve tek tek her bireyin mikrofondan yöreye seslenmesi daha olanaklı duruma gelecektir.
5. Yöre kültüründen yararlanılarak oluşturulan programlar, yayın alanı daha geniş radyo kuruluşları tarafından yayımlandığında ulusal kültüre katkılarda bulunulur.
6. Etnik ve halkbilimsel programlar aracılığıyla yöresel değerlere arşiv özelliği kazandırılmış olur.

Oluşturulmaya çalışılan radyo modelinin çerçeve sınırlarını şu şekilde çizmek olasıdır:

1. Model, bölgesel yayından çok, yörenin içinde doğup gelişmiş, içinde bulunduğu çevreyi iyi tanıyan, sorunları anlayabilen, örgütlenmesini bu yönde tamamlamış yöresel bir kuruluşa aittir.
2. Kuruluş, yerel halkın seçimiyle kamu hizmeti yapmak üzere iş başına gelmiş kadrolardan oluşmuştur.
3. Radyo, kuruluşun içtüzük ve yönetmeliklerine aykırı olmayacak biçimde örgütlenecek, görev alacak personelin (programcı, spiker, tekniker..) bağlı olduğu tüm özlük ve sosyal haklar diğer personelden farklı olmayacaktır.
4. Kuruluşun bir halkla ilişkiler hizmeti olarak görülen uygulama, belirlenen bütçeyi aşmayacak, kâr amacı gütmeyen kendine yetebilecek ölçülerde reklam almasına olanak tanınabilecektir.
5. Radyo, içinde bulunduğu kurumun çalışmalarını ve bu çalışmalar hakkında kamunun görüşlerini sansürsüz yayımlama ilkesine uyacaktır.

6. Bir kamu kuruluşunun uzantısı olmakla birlikte radyo, ülkedeki tüm radyo-TV kuruluşlarını bağlayan yasalara aynen bağlı olacaktır.

Yerel yönetimler, varlık olarak demokrasiye güçveren (vermesi gereken) organlardır, ancak Türkiyede halkın belediyelere bakışı, kendi oyuyla işbaşına getirdiği halde bir resmi kuruma bakışından farklı değildir. Yerel yönetimler ve belediyeler, önceden belirlenmiş görevleri yerine getiren, çöpleri alan, çarşı-pazar denetleyen kuruluşlardır. Halkın belediyeyi denetlemesi ise pek görülmemiş değildir. İşte bu noktada belediye radyosu, karşılıklı iletişimi gerçekleştirecek bir kitle iletişim aracı olarak gündeme gelmektedir.

Bir belediye radyosunun işlevleri:

1. Belediye, radyo aracılığıyla, yaptığı hizmetleri ayrıntılarıyla kamuya sunabilecektir.
2. Halk bu sunumlardan ve gördüğü uygulamalardan hareketle belediyeye eleştiri gönderecektir. Telefon, faks ve mektup gibi haberleşme araçlarıyla oluşan bu dönütler (feedback) aynı radyo kanalıyla halka tekrar yayımlanacaktır.
3. Halk, belediyeyi ilgilendiren başka kuruluş veya kişilerle ilgili şikayetlerini radyoya bildirecek, sonucunu tüm kamuoyuyla birlikte yine radyodan alacaktır (tüketici köşesi programları.. gibi).
4. Belediye, karar alma ve uygulama organlarının toplantı ve tartışmalarını canlı olarak kamu radyosunda yayımlayarak gerçek bir saydamlık örneği gösterecektir.
5. Belediye, dinleyici istekleri gibi programlarla yerel halkla daha içiçe olacak, böylece halkla ilişkiler hizmetlerini geliştirecektir.
6. Bölge sorunları üzerine düzenlenecek forum ve açıkoturum gibi programlarla ve bu programlara yapılacak canlı telefon bağlantılarıyla çoğulcu-katılımcı ortamların yaratılması sağlanabilecektir.

Bir belediye radyosunun oluşumundan önce, yayın yapılacak yörenin iyi tanınması gerekmektedir. örneğin; bölgenin sosyo/ekonomik göstergeleri, etnik dağılım özellikleri, radyo sahibi ve radyo dinleyenlerin oranı, hangi radyo ve program tiplerinin tercih edildiği, yerel bir radyodan beklentilerin neler olduğu gibi bir dizi soruya yanıt aranmalıdır. Elde edilen bulgular, radyonun program ve programcı yapısının oluşumuna kaynaklık edecektir.

Araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinden sonra, belediye radyolarının şu amaçlara yönelmesi önerilebilir (9):

1. Vatandaşa belediyenin etkinliklerini duyurmak, bilgi vermek, düşüncesini sormak, danışmak, belediye ile vatandaş arasında çok yönlü bir iletişim kurmak,
2. Yönetimle ilgili kararlar alınırken vatandaşın katılımını sağlamak ,
3. Vatandaşı davranış değişikliğine alıştırmak ve eğitmek.
4. Büyük belediye hizmetlerini, kentin temizliği, su sorunu, yol ve trafik sorunu, doğanın korunması ve gürültü sorunu gibi alanlarda girişilen kampanyaları halka duyurmak, anlatmak ve benimsetmek.

Oluşturulmaya çalışılan model içerisinde radyonun program yapısına örnekler vermek olasıdır.

Buna göre programları öncelikle iki gruba ayırabiliriz:

1. Genel amaçlı programlar.
2. Yerel yönetime özgü programlar.

Genel amaçlı programlar, yayında olan bir radyoda doğal olarak yer alması gereken; haber, müzik, oyun, çocuk, eğitim/öğretim gibi programlardır. Radyonun yerel bir kamu kuruluşuna ait olmasından kaynaklanan program örnekleriyle ayrı bir önem taşımaktadır.

Yerel yönetime özgü programlar daha çok, yöreden ve yöre halkından edinilen verilerle oluşturulan programlardır.

Programlar üzerine konu örnekleri:

- Yöreye ve kente ilişkin haberler,
- Belediyeden haberler, duyurular, yerel yönetime ilişkin şikayetler ve sonuçları,
- Kentin spor yaşamı,
- Yörenin halk bilimsel temalarını işleyen konular,
- Yöre sanatçılarından dinletiler ve söyleşiler,
- Dinleyici istekleri, eleştirileri ve düşünceleri,
- Gündemli söyleşi ve açıklamalar,
- Bölgenin üretim-pazar koşulları, tüketici sorunları, alış-veriş merkezlerinin tanıtımı, günlük çarşı-pazar fiyatlarının duyurulması,
- Kentin eğitim-öğretim yapısı, sorunlar, yeni okullar ve sınav duyuruları,

- Bölgede düzenlenen yıldönümleri, kutlama ve şenlikler hakkında bilgiler,
- Kentin sanat yaşamı, açılan sergiler, sinema, tiyatro, konser duyuruları,
- Bölgenin tarihi ve turistik yerleri ile ören yerlerinin tanıtımı,
- Sağlık, çocuk bakımı, aşı kampanyaları, trafik akışı, açık-kapalı yollar, onarımlar, çevre kampanyaları, sivil savunma ve güvenlik bilgileri..

Konuların çeşitliliğini, güncel yapıya göre daha da arttırmak mümkündür.

Öneriler

Türk radyo-TV tarihinde, 1994 yılından bu yana yasallaştırılmaya çalışılan yeni bir dönemde, ortamın daha demokratik ve daha işler bir yapıya kavuşması için bazı öneriler sıralamak yararlı olabilir:

1. 3984 Sayılıyasa, özel ve kamusal radyo-TV ortamına beklenen düzenlemeyi getirecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu konuda uzman kişi ve kuruluşlardan alınacak öneriler değerlendirilmelidir.
2. Özellikle yasanın 29. Maddesi yeniden ele alınmalı, adigeçen sivil toplum örgütlerine ve yerel yönetimlere radyo ve televizyon yayın olanağı tanınmalıdır.
3. RTÜK, yurt çapında planlamalarınıhızla tamamlamalıdır. Ayrıca sayı çokluğu nedeniyle ortaya çıkan kanal ve frekans kirliliği belli sınırlıklar getirilerek azaltılmalıdır. Bu sınırlıklar, parasal ölçütlerden çok, başka özelliklere (örneğin örgütlerin hedef kitlelerinin niceliğine) bağlı olarak değerlendirilmelidir.
4. Özel radyo-TV kuruluşları tarafından gerçekleştirilen düzensiz program uygulamalarına, kişilerin özel yaşamlarına saldırılara, vergi kaçırmalara, telif hakkı ödememelere, din propagandalarına göz yumulmamalı, denetim ölçütleri Avrupa Sınırötesi Sözleşmesi standartlarına çıkarılmalıdır.

Sonuçta, tüm kamu ve özel radyo-TV kuruluşlarına uygulanacak denetim, yasakçanlayışyerine; toplumun değerlerini yükseltmeye yönelik program yapıcılığını destekler bir yaklaşım içermelidir.

DİPNOTLAR

1. Aysel Aziz, *Televizyon ve Radyo: Türkiye*, AnaYıllık 1992, s. 343.
2. *Radyo ve Televizyonların Kuruluşve YayınlarıHakkında Kanun (3984 S.K.)*, **Resmi Gazete**, Sayı: 21911, 20 Nisan 1994.
3. Bu yüzden, denetim mekanizmasınıgenişletmek ve teknik eksikleri tamamlamak amacıyla 1 ay sonra, yasaya bağlıçok kapsamlıki ek yönetmelik yayımlanmıştır (*10 Mart 1995 ve 16 Mart 1995 Yönetmelikleri*).
4. *HıfzıTopuz-çetin özek-Nail Güreli-Haluk Şahin ve Orhan Erinçin yazıları*, İletişim Dünyası, Sayı: 19 (Mayıs-Haziran 1994).
5. John Keane, *Medya ve Demokrasi*, çeviren: Haluk Şahin (İstanbul: AyrıntıYayınları, 1993), İkinci baskıiçin önsöze ek, s. 15-16.
6. 21 Kasım 1993 günlü *Cumhuriyet Gazetesinde*, Radyo Televizyon Yüksek Kurulunu eleştiren Nuri çolakoğlu şöyle diyor: Bu durumda üst Kurulun bütçesi 30 milyon dolara çıkıyor. Bunu Türk lirasıyla ifade edecek olursak 400 milyar gibi bir para eder. (bu para, 1999 yılı düşünüldüğünde hesaplanması zor miktarlara çıkar).
7. Bkz. 3984 S.K., Beşinci Bölüm, Madde 29, s. 9.
8. Aysel Aziz, *ön. ver.*, s. 339.
9. HıfzıTopuz, *özel-Yerel Radyo Yayımcılığıve Almanya Deneyimi (YayımlanmamışSeminer Bildirileri)*, TÜSES, TÜRSAK ve Alman Kültür Merkezi Organizasyonu, İstanbul: 12-13 Mart 1993, s. 32.